

José Eduardo Agualusa

Prodavač minulostí

LUSOBRAZILSKÁ KNIHOVNA

TRIÁDA

LUSOBRAZILSKÁ KNIHOVNA

***José Eduardo
Agualusa***

Prodavač minulostí

PŘELOŽILA
LADA WEISSOVÁ

TRIÁDA

© José Eduardo Agualusa, 2004, by arrangement with
Literarische Agentur Mertin Inh. Nicole Witt e. K.,
Frankfurt am Main, Germany
Translation © Lada Weissová, 2020
Commentary © Lada Weissová, 2020
© Triáda, 2020

ISBN 978-80-7474-295-8
ISBN (PDF) 978-80-7474-337-5
ISBN (ePub) 978-80-7474-338-2
ISBN (mobi) 978-80-7474-339-9

Kdybych se měl narodit znovu, rozhodl bych se být někdo úplně jiný. Chtěl bych být Nor. Možná Peršan. Uruguayec ne, to by bylo jako přestěhovat se z jedné čtvrti do druhé.

Jorge Luis Borges

MALÝ NOČNÍ BŮH

V tomto domě jsem se narodil a tady jsem vyrostl. Nikdy jsem se odsud nehnul. Když se snáší soumrak, tisknu se celým tělem ke skleněné okenní tabuli a kochám se nebem. Rád pozoruju ohnivé jazyky, cválající mraky a na nich anděly, jsou jich celé legie, potřásají jiskřivými vlasy a mávají širokými planoucími křídly. Je to stále stejné představení. Přesto se sem každý večer vracím, znovu se jím bavím a dojímám, jako bych ho viděl poprvé. Minulý týden se Félix Ventura vrátil domů dřív a nachytal mě, jak se směju při pohledu na jeden ohromný mrak, točil se dokolečka uprostřed zvířené modře, jako když se pes snaží uhasit oheň, který mu spaluje špičku ocasu.

„No to mě podrž! Ty se směješ?!“

Rozčílilo mě, jak se to stvoření diví. Měl jsem strach, ale ani jsem se nehnul. Albín si sundal tmavé brýle, uložil je do vnitřní kapsičky saka, pak sako pomalu, posmutněle svlékl a pečlivě ho pověsil na opěradlo židle. Vybral si jednu desku, vytáhl ji z obalu a položil na kotouč starého gramofonu. Byla to Ukolébavka pro řeku, nazpívala ji brazilská zpěvačka Dora, zvaná Cikáda, v sedmdesátých letech zřejmě byla docela populární. Soudím tak

z přebalu desky. Je na něm obrázek krásné černé ženy v bikinách, na zádech má široká motýlí křídla. „Cikáda Dora – Ukolébavka pro řeku – Hvězda současné hitparády.“ Její hlas žhne v prostoru. Posledních pár týdnů je to soundtrack k soumraku. Slova znám nazpaměť.

Nic nezmizí, nic nepomine.
Minulost je
jen spící řeka
a paměť samá lež se vine
dodaleka.

Spí v řece vody moře
a ve mně usnul běh dní
a spí,
usnulo všechno hoře
i trápení,
a spí.

Nic nezmizí, nic nepomine.
Minulost je
uspaná řeka,
zdá se, že už už zhyne –
vzbudit ji, vrhne se
na člověka.

Félix počkal, až se spolu se světlem vytratí i poslední tóny klavíru. Pak téměř nehlučně natočil pohovku směrem k oknu. Nakonec se posadil. Oddechl si a natáhl si nohy:

„Já zírám! Tak vy se, poníženosti, smějete?! To je mi novina...”

Připadal mi skleslý. Přiblížil ke mně tvář a já viděl duhovky protkané krvavými žilkami. Ovanul mě jeho dech. Teplý a nakyslý.

„Vy ale máte ošklivou kůži. Nejspíš budeme příbuzní.“

Čekal jsem to. Kdybych mu mohl něco říct, za rámeček by si to nedal. Jenže se svou hlasovou výbavou se můžu leda smát. Tak jsem se mu aspoň pokusil drsně zachechtat do obličeje, vydat takový zvuk, který ho vyděsí a přiměje odejít, ale podařilo se mi jen slabounce zachrčēt. Do minulého týdne si mě albín vůbec nevšímal. Ale od chvíle, kdy slyšel, jak se směju, se vrací domů dřív. Zajde si do kuchyně pro sklenici papájového džusu, posadí se do křesla a na slavnost zapadajícího slunce se díváme spolu. Povídáme si. Přesněji řečeno, on mluví a já poslouchám. A občas se zasměju, to mu stačí. Mám dojem, že jsme se spřátelili. V sobotu večer si albín většinou přivede za ruku holku. Bývají štíhlé, vysoké, pružné a dlouhonohé jako volavky. Na některých je hned ve dveřích vidět, že se bojí, posadí se na krajíček židle a se špatně skrývaným odporem před albínem uhýbají očima. Pomalými doušky upíjejí limonádu, pak se mlčky svléknou, lehnou si na záda a s pažemi zkříženými na prsou čekají, až přijde. Některé jsou protřelejší, vydávají se na vlastní pěst obhlédnout dům, odhadují cenu naleštěného stříbra a honosného nábytku, ale pak se zase rychle vracejí do obývacího, vyděšené stohy knih v ložnicích a na chodbách, hlavně však přísnými pohledy gentlemanů v cylindrech a s cvikem na

oku, šibalskými úsměvy paniček v tradičních kostýmech z Luandy a Benguely, užaslými tvářemi důstojníků portugalského námořnictva ve svátečních uniformách, blouznivým výrazem jakéhosi konžského prince z 19. století či vzpurným pohledem slavného černošského spisovatele ze Spojených států, neboť ti všichni tu v pozlacených rámech pózuji věčnosti. Začnou se v policích pídit po deskách s hudbou,

„Nemáš tu kuduro, strejdo?“

a protože albín kuduro nemá, nemá quizombu, a dokonce ani momentální trháky, jako jsou Banda Maravilha či Paulo Flores, vybírají desky s nejkřiklavějšími obaly, v nichž se neomylně skrývají kubánské rytmy. Tančí, chodidly vytukávají rytmus na dřevěné podlaze a rozepínají si jeden po druhém knoflíčky u blůzky. Jejich dokonalá tmavočerná, vlhce zářivá pleť kontrastuje s albínovou suchou, drsnou růžovou kůží. Vidím všechno. V tomto domě jsem malý noční bůh. Přes den spím.

Dům žije. Dýchá. Slyším, jak vzdychá, noc co noc. Jeho tlusté stěny ze dřeva a hlíny chladí dokonce i v pravé poledne, kdy sluneční paprsky umlčely ptáky, bičují stromy a rozpouštějí asfalt. Kloužu po těch stěnách jako roztoč po kůži svého hostitele. Když se k nim tisknu, cítím tepot srdce. Snad patří mně. Snad domu. Na tom nesejde. Dělá mi to dobře. Dává mi to pocit bezpečí. Stará Naděje občas přijde s jedním ze svých mladších vnuků. Nosívá je na zádech, pevně přivázané šátkem k tělu, jak je tady odedávna zvykem. Všechno dělá s nimi. Zametá, stírá prach z knih, vaří, pere, žehlí. Dítě se jí hlavičkou tiskne k zádům, cítí její srdce a teplo, myslí si, že je zpátky v matčině lůně, a spí. Pro mě má podobný význam dům. Jak už jsem řekl, za soumraku se v obývacím pokoji tisknu k okenním tabulím a dívám se, jak umírá slunce. Když padne noc, toulám se porůznu domem. Z obývacího pokoje vedou dveře na malou zanedbanou zahradu, jejíž jediné kouzlo spočívá ve dvou velebných palmách královských, které se vysoce, vzcně tyčí v protilehlých rozích zahrady a stráží dům. S obývacím pokojem sousedí knihovna. Z ní se vchází širokými dveřmi do chodby. Hlubokým, vlhkým a tem-

ným tunelem chodby se prochází do ložnice, jídelny a kuchyně. Tato část domu vede na zahradu. Ráno zdi laská svěží měkké světlo, procezené korunou rozložitého avokádového stromu. Když se jde směrem od pokoje, nalevo se do patra ztěžka škrábe malé schodiště o třech zalomených ramenech. Lze po něm vystoupat do jakési mansardy, ale albín tam chodí zřídka. Je v ní spousta krabic s knihami. Moc často tam nezamírím ani já. Podél stěn visí hlavou dolů spící netopýři zahalení do svých černých pláštěnek. Nevím, jestli do netopýřího jídelníčku nepatří taky ještěrky. Raději to ani vědět nechci. A stejný důvod – hrůza! – mi brání vydat se zkoumat zahradu. Z oken kuchyně, jídelny či Félixovy ložnice vidím trávu bujně prorůstající mezi růžovými keři. Přesně uprostřed zahrady se vypíná obrovský, košatý hruškovec. Kromě něj tam rostou ještě dvě vysoké mišpule obtěžkané plody a nejmíň deset melounových stromů. Félix věří, že papája má léčivé účinky. Zahradu obepíná vysoká zeď. Na jejím horním kraji trčí z litého betonu spousta různobarevných skleněných střepů. Z místa, odkud se dívám, vypadají jako zuby. Ani tak krutý výmysl však nemůže zabránit tomu, aby přes zeď nelezly děti a aby avokáda, mišpule a papája nekradly. Položí na zeď desku a pak se vyhoupnou nahoru. Na tak malý zisk mi to připadá neúměrně nebezpečné. Možná to nedělají proto, aby si pochutnaly na ovoci. Myslím, že si vlastně vychutnávají právě to nebezpečí. A možná jim v budoucnu bude nebezpečí chutnat po zralých mišpulích. Představme si, že se některý z nich bude živit vyhledáváním min. Hledači min nemají v té-

hle zemi o práci nouzi. Zrovna včera jsem o vyhledávání min viděl reportáž v televizi. Ředitel jedné nevládní organizace si stěžoval, že se neví, kolik těch min přesně je. Nikdo neumí s jistotou říct, kolik min je v Angole zakopáno. Prý něco mezi deseti a dvaceti miliony. Pravděpodobně je tu víc min nežli Angolanů. Představme si tedy, že se jedno z těch dětí stane hledačem min. Pokaždé, když se bude plížit zaminovaným polem, ucítí v puse dávnou chuť mišpulí. Jednoho dne se ho určité nějaký zahraniční novinář se směsicí zvědavosti a údesu zeptá: „Na co myslíte, když zneškodňujete minu?“

A dítě, které v hledači min ještě zbylo, odpoví: „Na mišpule, milý pane.“

Stará Naděje ale tvrdí, že z dětí dělají zloděje právě ty zdi. Slyšel jsem, jak to říkala Félixovi. Albín se na ni pobaveně podíval:

„Nikdy by mě nenapadlo, že mám v domě anarchistku. Co nevidět se dozvím, že čtete Bakunina.“

Po té poznámce si jí už dál nevšímal. Jistěže Bakunina nikdy nečetla; nepřečetla totiž vůbec žádnou knihu, vždyť skoro neumí číst. Přesto se toho od ní naučím hodně o životě obecně a zejména o životě v téhle zemi, který je životem ve stavu opilství, poslouchám ji, když uklízí a povídá si pro sebe, někdy si něžně mumlá, jako by si zpívala, jindy skoro křičí, jako by někomu nadávala. Stará Naděje je přesvědčená, že nikdy nezemře. V roce 1992 přežila masakr. Zrovna když si přišla do domu opozičního lídra vyzvednout dopis od svého nejmladšího syna, který bojoval v Huambu, rozpoutala se hustá střelba (jako by přicházela ze všech stran). Byla

odhodlaná jít pryč, chtěla se vrátit do svojí vesnice, ale nedovolili jí to:

„Neblázněte, babi, řekněte si, že je to jen sprška. Za chvíli to přejde.“

Nepřešlo. Střelba mohutněla a houstla jako bouře, sílila směrem k domu. Félix mi vyprávěl, co se tenkrát odpoledne stalo:

„Do domu vtrhla parta vyvrhelů, byli po zuby ozbrojení a úplně ožralí, zmlátili každého, na koho přišli. Jejich velitel chtěl vědět, jak se babka jmenuje. *Jmenuju se Naděje, Naděje Job Sapalalová, pane*, odpověděla a jeho to rozesmálo. *Naděje umírá poslední*, zavtipkoval. Opozičního lídra i s rodinou na zahradě postavili do řady a všechny je postříleli. Když byla na řadě Stará Naděje, došly jim náboje. *Zachránila tě logistika*, zařval velitel. *S logistikou jsou věčně problémy*. Pak ji poslal pryč. A ona si teď myslí, že je vůči smrti imunní. Možná má pravdu.“

Nezdá se mi to nemožné. Síť tenkých vrásek protkala tvář Naději Job Sapalalové, vlasy jí úplně zbělely, ale tělo má stále pevné a pohybuje se přesně a s jistotou. Podle mého názoru je pilířem tohoto domu.

Félix Ventura pročítá noviny, když večerí, pozorně jimi listuje, a pokud ho nějaký článek zaujme, udělá u něho značku perem s fialovým inkoustem. Po jídle článek pečlivě vystřihne a uloží do složky. V knihovně má v jednom regálu takových složek desítky. V jiném odpočívají stovky videokazet. Félix rád nahrává zpravodajství, významné politické události, všechno, co by se někdy mohlo hodit. Kazety jsou seřazené abecedně, podle jména příslušné osoby nebo události. Jeho večerě sestává z misky husté kapustové polévky, která je specialitou Staré Naděje, mátového čaje a tlustého plátku papáji, ochuceného citronem a kapkou portského. V ložnici se před spaním obléká do pyžama tak obřadně, že čekám, kdy si k němu uváže tmavou kravatu. Dnes večer ho od polévky vyrušilo zadrnčení zvonku. Rozladilo ho to. Složil noviny, těžce vstal a šel otevřít. Viděl jsem, že příchozí je vysoký, elegantní muž s orlím nosem, vystouplými lícními kostmi a hustým, zakrouceným a lesklým knírem, jaký se už sto let nenosí. Malá lesklá očka jako by se zmocňovala všeho kolem. Na sobě měl modrý oblek staromódního střihu, který mu však výborně padl, v levé ruce nesl koženou aktovku. Pokoj

potemněl. Jako by do něj spolu s ním vstoupila noc, nebo cosi ještě ponuřejšího. Ukázal vizitku. Nahlas četl:

„Félix Ventura. Zajistěte svým dětem lepší minulost.“ Zasmál se. Znělo to posmutněle, ale sympaticky: „Předpokládám, že jste to vy. Tuhle vizitku mi dal jeden známý.“

Z jeho přízvuku jsem nedokázal odhadnout, odkud pochází. Měl vlídný hlas, ale mluvil celou směsicí výslovností, v níž náznak slovanské strohosti dochucovala medově hebká brazilská portugálština. Félix Ventura ucouvl:

„Kdo jste?“

Cizinec zavřel dveře. Složil ruce za záda a začal se procházet po místnosti, dlouze postál před olejomalbou s krásným portrétem Fredericka Douglassa. Konečně se usadil v křesle a pokynul albínovi, aby udělal totéž. Jako by byl pánem domu on. Řekl, že ho na tuhle adresu odkázali společní známí, a hlas mu přitom zněl ještě medověji. Vyprávěli mu o muži, který obchoduje se vzpomínkami a tak jako jiní pašují kokain, on prodává pod rukou minulost. Félix si ho nedůvěřivě prohlížel. Na tom cizinci ho všechno rozčilovalo – laskavé a současně autoritářské vystupování, ironický tón, archaický knír. Posadil se do majestátního proutěného křesla ve vzdáleném koutě místnosti, jako by se bál, že ho ten druhý svou zdvořilostí nakazí:

„Smím vědět, kdo jste?“

Ani tentokrát nedostal odpověď. Cizinec se zeptal, jestli si může zapálit. Vytáhl z kapsy saka stříbrnou tabatěrku, otevřel ji a ubalil si cigaretu. S roztržitou po-

zorností těkal očima z místa na místo, jako když hrabe slepice. Počkal, až se kouř rozšíří a zahalí ho. Pak vykouzil nečekaně zářivý úsměv:

„Povězte mi, přáteli, kdo jsou vaši klienti?“

Félix Ventura to vzdal. Chodí za ním příslušníci celé jedné společenské třídy, nové buržoazie, vysvětloval. Jsou mezi nimi podnikatelé, ministři, velkofarmáři, pašeráci diamantů, generálové, zkrátka lidé se zajištěnou budoucností. Jenže jim chybí ta správná minulost, slavní předkové, diplomy. Stručně řečeno, jméno čišící vznešeností a kulturou. On jim prodává zbrusu novou minulost. Kreslí rodokmeny. Obstarává fotografie prarodičů a praprarodičů, šlechtice ze starých rytin, dámy z dávných časů. Podnikatelé a ministři by chtěli mít za tety támhlety ženy, pokračoval a ukázal na stěnu s portréty starých žen v tradičních krojích původních luandských rodů – a za dědy muže významu Machada de Assis, Cruze e Souzy, Alexandra Dumase. A u něj si ten prostý sen mohou koupit.

„Skvělé, skvělé,“ cizinec si uhladil knír. „Přesně tak mi to říkali. Potřebuji vaše služby. Ale obávám se, že se mnou budete mít spoustu práce.“

„Práce osvobozuje,“ zamumlal Félix.

Možná to řekl jako provokaci, aby vyzkoušel, co je veřelec zač, ale v tom případě mu záměr nevyšel, protože návštěvník jen souhlasně přikývl. Albín vstal a vytratil se do kuchyně. Za chvíli se vrátil a v rukou držel lahev dobrého červeného z Portugalska. Ukázal cizinci vinětu. Pak mu nabídl sklenku. A zeptal se:

„Můžu vědět, jak se jmenujete?“

Cizinec prozkoumal víno proti světlu lampy. Přivřel oči a pomalu se napil, na tváři soustředěný, šťastný výraz, jako když člověk poslouchá Bachovu fugu. Postavil sklenku před sebe na malý mahagonový stůl se skleněnou deskou; pak konečně vzhledl a odpověděl:

„Měl jsem hodně jmen, ale chci všechna zapomenout. Budu radši, když mě pokřtíte vy.“

Félix trval na svém. Přinejmenším potřebuje vědět, čím se jeho zákazníci zabývají. Cizinec zdvihl pravou ruku se širokou dlaní a krátkými, sukovitými prsty v náznak odmítavého posunku. Pak ji zase nechal klesnout a povzdychl si:

„Ať je tedy po vašem. Jsem válečný fotograf. Shromažďuju obrazy válek, hladomorů a jejich příznaků, přírodních katastrof, velkých tragédií. Můžete mě považovat za svědka.“

Vysvětlil, že by se rád usadil v Angole. Že chce víc než jen slušnou minulost, početnou rodinu, strýce a tety, bratrance a sestřenice, neteře a synovce, prarodiče včetně dvou nebo tří příslušníků původních luandských rodů, třebaže už jsou pochopitelně všichni buď po smrti, nebo v exilu, že chce víc než portréty a příběhy. Potřebuje nové jméno a autentické angolské doklady, kterými by svou novou totožnost doložil. Albín mu zhrozně naslouchal.

„Ne!“ zmohl se na odpověď. „Tohle já nedělám. Vyrábím sny, ne falešné doklady... Navíc, promiňte mi tu upřímnost, vám by se těžko vymýšlel čistě africký rodokmen.“

„To se podívejme! A pročpak?“

„No... protože vy jste, vážený pane, bílý!“

„No a co? Vy jste bělejší než já!“

„Já že jsem bílý?“ Albín se zakuckal. Vytáhl kapesník a otřel si čelo: „Ne, ne! Jsem černý. Čistokrevný černoch. Domorodý černoch. Nevidíte snad, že jsem černý?“

Seděl jsem celou dobu na obvyklém místěčku u okna a teď jsem se neubránil smíchu. Cizinec zvedl hlavu, jako by věřil. Napjatě zbystril:

„Slyšel jste to? Kdo se to smál?“

„Nikdo,“ odpověděl albín a ukázal na mě, „to byla ještěrka.“

Muž vstal. Viděl jsem, jak se blíží, a cítil, jak mě pro-
vrtává pohledem. Jako by mi viděl až do duše (do mé
staré duše). Zavrtěl hlavou v tichém úžasu:

„Víte, co to je?“

„Cože?“

„Ještěrka, to ano, ale velmi vzácný druh. Vidíte tyhle
proužky? Jedná se o ještěrku tygří či tygrovanou, je to
velice plaché zvíře, dosud málo prozkoumané. První
exempláře byly objeveny před pár roky v Namibii. Pa-
nuje názor, že se dožívají dvaceti i více let. Ten smích je
působivý. Nepřipadá vám skoro lidský?“

Félix souhlasil. Ano, zpočátku ho to také zaskočilo.
Ale pak se podíval do několika knih o plazech, našel je
přímo tady, v domě, má tu knihy o všem, tisíce knih,
zdědil je po nevlastním otci, majiteli antikvariátu, který
pár měsíců po vyhlášení nezávislosti vyměnil Luandu
za Lisabon, a v těch knihách zjistil, že některé druhy
ještěrek mají hlasitý projev podobný smíchu. Bavili se
o mně ještě drahnou chvíli, bylo mi to nepříjemné,

protože se chovali, jako bych tam vůbec nebyl. Přitom jsem cítil, že nemluví o mně, nýbrž o nějaké cizí bytosti, o neurčité, vzdálené biologické anomálii. O jednom z těch malých tvorů, s nimiž lidé sdílejí domácnost, ale přitom o nich skoro nic nevědí – o myších, netopýrech, švábech, mravencích, roztočích, blechách, mouchách, komárech, pavoucích, žížalách, molech, termitech, štěnicích, moučných červech, slimácích, broucích. Usoudil jsem, že nejlepší bude jít si po svých. Touhle dobou se albínova ložnice plní komáry a já dostával hlad. Cizinec vstal, přešel k židli, na niž si odložil aktovku, otevřel ji a vytáhl z ní tlustou obálku. Podal ji Félixovi, rozloučil se a vykročil ke dveřím. Sám si otevřel. Kývl na pozdrav a zmizel.